
De eerste huishoudscholen in Gemert

door Peter van den Elsen

Voor de oprichting van een zelfstandige huishoudschool kregen de meisjes alleen wat oefening in "de nuttige handwerken" op de lagere scholen. In Gemert werd dit vak op de Nazarethschool gegeven door de zusters. Later werd het onderwijs in de nuttige handwerken ook op de voor jongens én meisjes bestemde lagere scholen van Handel en De Mortel ingevoerd. De gemeenteraad nam hiertoe een besluit in 1882 en hoopte zo de meisjes uit deze dorpen op de dorpsscholen te houden. Ze gingen namelijk in steeds grotere getale naar de Nazarethschool (1).

De R.K. Volkskook- en Huishoudschool

Op initiatief van het R.K. Kerkbestuur en de Vereniging voor jeugdorganisatie van schoolvrije meisjes werd in 1920 een R.K. Volkskook- en Huishoudschool opgericht. Dit initiatief werd krachtig gesteund door pastoor Lambert Poell (2).

Zestien leerlingen kregen op maandag 26 december 1920 hun eerste strijkles. De lessen werden gegeven door Cato van Otterdijk, Truus en Ciska Kalkhoven; de algemene leiding had mej. A. van de Westelaken. Het onderwijs werd gevolgd door meisjes van dertien tot zeventien jaar. Het lesgeld bedroeg een kwartje per week.

Aanvankelijk werd de school gehouden in "'t Iffringheuske", maar door het groeiend aantal leerlingen moesten ze verhuizen naar een huis in de Oudestraat. Ook deze ruimte bleek al spoedig te klein te zijn. Opnieuw verhuisde men, en wel naar café Cambrinus aan het Marktveld (3).

De huishoudschool werd alleen op de winteravonden gehouden. Op het lesrooster worden in 1921 de volgende vakken vermeld:

- maandag van 18 tot 20 uur in wassen, strijken, vouwen, mangelen, enz.
- dinsdag van 18 tot 20 uur in koken en voedingsleer
- woensdag van 18 tot 19 uur in handwerken, verstellen en ondergoed maken, enz.
- donderdag van 18 tot 19 uur in huishoudkunde en van 19 tot 20 uur in godsdienst
- zaterdag van 9 tot 10 uur taal (alle voorgaande vakken in "t Iffringheuske") en tot slot op zaterdag bij de zusters van Nazareth van 10 tot 10.30 uur in godsdienst en van 10.30 tot 11.30 uur in rekenen (4).

De R.K. Volkskook- en Huishoudschool was dus in zekere zin een avondschool. In totaal kregen de leerlingen negen en een half uur les. In 1921 wordt melding gemaakt van het feit dat de onderwijzeressen hun diploma's hebben behaald: Cato Otterdijk voor het knippen en Ciska Kalkhoven voor het koken. Op 23 april 1930 wordt de tiende wintercursus afgesloten met een prijsuitdeling (5).

De Huishoudschool van de NCB

De Noordbrabantse Christelijke Boerenbond ofwel de NCB stimuleerde zijn plaatselijke afdelingen tot het opzetten van allerlei cursussen. In het jaar 1926-1927 werd een dagcursus georganiseerd voor boerendochters en vrouwen. De cursus duurde 26 weken, en bestond uit één volle en één middag per week. Het programma luidde:

- Huishoudkunde: o.a. koken, voedingsleer, huishoudboekhouden, gezondheidsleer, enz.
- Knippen en naaien
- Land- en tuinbouw: melkbehandeling, voeding en verzorging huisdieren, pluimveeteelt, bloementeelt, bemesting enz.
- E.H.B.O., zuigelingenverpleging, de ziekenkamer, tuberculosebestrijding
- Enkele lessen in sociale kennis of godsdienstleer.

De prijs van deze hele cursus bedroeg tien gulden met bijkomende kosten voor materiaal en voeding van nog eens tien gulden.

Men rekende in Gemert op een aantal deelneemsters van ongeveer zestig, gezien de aanmelding in de omliggende plaatsen, waar de NCB eveneens dergelijke cursussen verzorgde. Groot was dan ook de teleurstelling toen zich slechts veertien personen opgaven. Pastoor Poell in zijn "Kerkbericht": "Is het dan waar, dat de boer wel leeren wil wat goed is voor het vee, maar dat 't er bij hen niet op aan komt, hoe de mensen worden bedaan?" En verder: "Als ge die van Boekel tegenkomt, ga dan een beetje van den weg, dat ze niet zien hoe gij 't U schaamt!" Boekel, met de helft van het aantal inwoners van Gemert, had namelijk voor dezelfde cursus een aanmelding van zevenenveertig vrouwen (6).

De R.K. Landbouwhuishoudschool

De eerste Huishoudschool van de NCB voldeed schijnbaar niet aan wat men er van verwachtte. De grote toestroom van leerlingen bleef uit. De school was te vrijblijvend, het lesprogramma nogal onvolledig, kortom het geheel leek meer op een cursus. Maar hierin kwam verandering.

Op verzoek van de Afdeling Onderwijs van het hoofdbestuur van de NCB in Tilburg besluit de gemeenteraad in november 1934 haar medewerking te verlenen aan het oprichten van een Landbouwhuishoudschool voor boeren-, burger-, en arbeidersmeisjes. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de initiatiefnemer alleen overleg voerde met de boerenstandsorganisaties en het college van B&W, dit terwijl de school bedoeld is voor alle meisjes. Al spoedig blijkt dan ook dat er zich voornamelijk boerinnen aanmelden (7).

De kosten voor de school zijn geraamd op 1494 gulden. Het Rijk draagt 70% van de kosten, de NCB heeft jaarlijks 150 gulden toegezegd en het kerkbestuur stelt haar bijdrage afhankelijk van de huur vast, welke voor de beschikbare lokalen betaald moeten worden. Van het gemeentebestuur wordt verwacht dat zij het resterende bedrag voldoet.

De school gaat in september 1935 van start met achttien meisjes. Op één na komen ze allemaal uit de gemeente Gemert. Pas in latere jaren krijgt de school een meer regionaal karakter. De onkosten bedragen per leerling in het eerste jaar 25 gulden, waarvan tenminste de helft contant in geld betaald moet worden, de rest mag in natura.

De lessen worden gegeven aan de achterkant van het patroonaatsgebouw. De docenten zijn juffrouw Hoenselaar uit Oploo, juffrouw Jo van Hout uit Veghel en meester Jan Graat. De laatste voor de land- en tuinbouwlessen.

In de Gemertsche Courant van 17 oktober 1936 wordt uitvoerig verslag gedaan van de eerste diploma-uitreiking:

"Dinsdag 13 oktober is alhier de eerste cursus van de R.K. Landbouwhuishoudschool leerjaar 1935-1936 met een examen der

Onderschrift foto: v.l.n.r. staand: 1. Lies Krol, 2. Johanna Goossens, 3. Cato van den Elzen (Broekstraat), 4. Nella Swinkels, 5. Corrie Bouw, 6. Miet van den Elsen, 7. Diena van den Elzen (Blox), 8. Cato van Zeeland (De Mortel), 9. Anna van Hout (Esdonk), 10. Diena van Erp, 11. Christiena van den Boom (Mariahout/Erp) en 12. Lies de Wit.

Zittend: 1. Juffr. Jo van Hout, 2. Juffrouw Hoenselaar, 3. Pastoor Poell en 4. Meester Jan Graat.

Liggend: 1. Miena van den Elsen, 2. Martina Manders, 3. Drieka Manders, 4. Cato Swinkels, 5. Cato van den Elsen (De Haag) en 6. Truus Fleuren (De Mortel).

deelneemsters gesloten, terwijl tevens de opening van den tweeden cursus plaats heeft gehad.

Om 7 uur werd in de parochiekerk een H. Mis voor den bloei dezer instelling opgedragen.

Na de H. Mis werd in het Alcoholvrij lokaal een bijeenkomst gehouden waarbij tegenwoordig waren de Zeereerw. heer pastoor L. Poell, burgemeester J. Phaff en Wethouder Kolenburg. bestuursleden van de verschillende Boeren- en Boerinnenorganisaties van Gemert en omliggende plaatsen, het onderwijzend personeel en de leerlingen van den te sluiten cursus, alsmede de ouders der deelneemsters en genoodigden.

Het vak Huishoudkunde werd geëxamineerd door mej. Hoenselaar, mej. Van Hout examineerde het vak Handwerken, de heer L. de Groot Landbouwkunde, terwijl de Pastoor de ondervraging omtrent Godsdienstkennis verrichtte. Het examen voor het vak Godsdienstleer was reeds afgenomen". Alle deelneemsters slaagden (zie onderschrift foto).

Pastoor Poell heette de aanwezigen welkom en bracht hulde aan allen die de Huishoudschool mogelijk hadden gemaakt. De burgemeester reikte de diploma's uit. Het krante-artikel gaat verder:

"De heer Jac. Donkers, voorzitter van de plaatselijke afdeling van den NCB, feliciteerde de cursisten en haar ouders met dit mooie succes. Spreker merkte op, dat er feeststemming in de zaal heerschte, doch dat hij niet geheel en al onvoorwaardelijk in die feeststemming kon deelen, wijl spreker bij de nieuw opgegeven leerlingen nog steeds mist de kinderen van 'geworden-gemeente-arbeiders', kinderen van die kroostrijke boerenfamilies die, door de crisis gedwongen, aan de werkverschaffing zijn. Spreker meent dat voor die categorie van menschen het cursusgeld van deze Landbouwhuishoudschool nog te hoog is, waardoor hun kinderen uitgesloten worden van deelname. Spreker zal trachten er iets op te vinden. Hij denkt deze kinderen te helpen door b.v. de betersitueerden een hooger cursusgeld te doen betalen.

Mej. Hoenselaar richtte tot de meisjes een felicitatie en de vermaning, nu - met het diploma in handen, toch niet te denken, reeds ALLES te zijn. Inderdaad hebben zij in het afgelopen cursusjaar wel veel kennis opgedaan, doch er valt nog heel wat meer te leeren en bovendien wordt het geheel zoo

Onderschrift foto: De geslaagden nog eens,
nu in kookkostuum.

gemakkelijk en zoo spoedig vergeten, wanneer het niet bijgehouden wordt. Zich tot de moeders der leerlingen richtende zeide Mej. Hoenselaar, dat de offers door hen gebracht, om heur dochters naar deze cursus te laten gaan (tijd, kosten, werk) ruimschoots beloond zijn, doch doet tevens een beroep op hen, om de meisjes in het vervolg ook de gelegenheid te geven, het geleerde in toepassing te brengen, niet alleen voor de fijne keuken, doch ook voor wat de gewone dagelijkse pot betreft. Hiervoor zijn de meisjes thans wel bekwaam. Spreker hoopte, dat de geslaagden later in heur organisaties steeds een steun en voorbeeld zouden blijven bewaren dien prettigen geest van eensgezindheid, welke spreker gedurende den cursustijd heeft kunnen constateren.

Hierna verklaarde Pastoor Poell het oude cursusjaar gesloten en het nieuwe geopend. De aanwezigen werden onthaald op een proeve der kookkunst van de gediplomeerden. Een der meisjes dankte namens al haar mede-cursisten de leeraren, den le-

raar en allen die er op eenigerlei wijze toe bijgedragen hebben dat deze Huishoudschool tot stand kwam."

Zoals Jacobus Donkers, naast zijn reeds genoemde voorzitterschap van de NCB ook gemeenteraadslid, in het voorgaande artikel opmerkt, voldeed de school niet aan alle verwachtingen. Ze was immers bedoeld voor alle Gemertse meisjes, terwijl ze nagenoeg uitsluitend jonge boerinnen aantrok.

Uit onderzoek bleek dat de arbeidersmeisjes om twee redenen verstek lieten gaan: op de eerste plaats waren de kosten te hoog en op de tweede plaats moesten ze overdag in het fabriek gaan werken. De in 1937 opgestarte avondhuishoudschool voldeed aan de voorwaarden die arbeidersmeisjes stelden. De school werd namelijk extra gesubsidieerd door de gemeente. De meisjes die aanvankelijk aan de tweejarige opleiding deelnamen waren gemiddeld ruim twintig, in latere jaren daalde de gemiddelde leeftijd echter wel.

Begon de Landbouwhuishoudschool in het klein, langzaam groeide ze uit tot de volwaardige Huishoudschool St.-Anna, die in de tachtiger jaren op zou gaan in scholengemeenschap "De Stroom" (8).

NOTEN:

- (1) Gemeente Archief Gemert (GAG); Notulen van de Gemeenteraad Gemert (NGG) dd. 25-9-1882 art. 4. De gemeenteraad had mej. Joanna Wilhelmina de Bie, onderwijzeres aan de Nazarethschool benoemd tot onderwijzeres in de nuttige handwerken voor Gemert, Handel en De Mortel; deze benoeming werd op 28-10-1882 weer ingetrokken, in Handel werd toen benoemd Maria van den Dungen, en in De Mortel Geertruda van de Ven. Andere onderwijzeressen waren: dd. 9-7-1912 Petronella van den Elsen, A. van Eupen en P. Luytelaar.
- (2) GAG; NGG dd. 17-6-1921; Archief Parochie Gemert (APG), het Officieël Kerkbericht (OK) dd. 2-1-1921 no 6.
- (3) APG, OK dd. 9-1-1921 no 7, dd. 7-8-1921 no 37, dd. 26-6-1921 no 31.
- (4) APG, OK dd. 29-10-1922.
- (5) APG, OK dd. 4-5-1930, zie verder ook 1930 nr. 13-15 en 35.
- (6) Bibliotheek Heenkamer, Jeanny Leenders-Spijkers, Gemert 1917-1940; maart 1979, blz. 63-65.
- (7) Bibliotheek Heenkamer, Gemertsche Courant 1-12-1934, 5de jrg. nr. 46, verslag van de gemeenteraadsvergadering; idem 2-2-1935 verslag gemeenteraadsvergadering onder Huishoudonderwijs.
- (8) Bibliotheek Heenkamer, G.Courant 17-10-1936, 7de jrg. nr. 41 en verder werd informatie ingewonnen bij Anna van Hout.